

Rubler i Norge

VE replikk

Sven G. Holtmark

I kjølvannet av Lund-kommisjonens rapport har spørsmålet om utenlandsk finansiering av NKP og nærliggende organisasjoner vært fremme i offentlig debatt.

Kommisjonen valgte i utgangspunktet å referere til denne delen av myndighetenes trusseloppfatning som en ubekreftet hypotese.

Likevel lar den det flere steder skinne gjennom at det neppe var grunnlag for overvåkingsspolitiets (POTs) mistanker. Dette kan synes overraskende, ettersom det da rapporten ble skrevet forelå tilstrekkelig offentlig tilgjengelig dokumentasjon til å kunne fastslå at slik finansiering fant sted i et betydelig omfang.

Granskingskommisjonen var først og fremst opptatt av å undersøke blant annet POTs virksomhet ut fra et juridisk perspektiv. En historisk vurdering må derimot ha som et av sine utgangspunkt den faktiske situasjon, altså i hvilken grad POT og myndighetenes trusselvurderinger hadde grunnlag i virkeligheten.

Som forventet

Ikke uventet har fremtredende representanter for NKP i tiden etter at granskingskommisjonen avgav sin rapport fremstilt partiet som offer for urettmessig forfølgelse. I likhet med en stor del av norske medier, fremstilte partiet granskingskommisjonens rapport som en rensvaske av NKP's virksomhet i etterkrigstiden. Blant annet har NKP's tidligere formenn Reidar T. Larsen og Martin G. Knutsen eksplicit avvist at NKP noensinne mottok penger fra utlandet. Ut fra den dokumentasjon som foreligger, synes det som om det her tales mot bedre vitende.

Denne avvisende holdningen kan sammenholdes med hva NKP's hovedorgan Arbeideren skrev i april 1932: «Det er ingen hemmelighet at det kommunistiske parti har mottatt understøttelse fra sine broderpartier i andre land. (...) Det er derfor bare hykleri når borgerskapet og sosialdemokratiet spiller forferdet over dette selvfølgelig forhold.» (12/4 1932).

Spørsmålet er spesielt betent i norsk sammenheng ettersom det siden 1950 har vært straffbart å motta «økonomisk støtte» til «partiformål» fra en «fremmed makt eller av parti eller organisasjon som opptrer i dennes tjeneste» (straffelovens § 97a). Bestemmelsen ble nok utferdiget nettopp med tanke på NKP.

I granskingskommisjonens rapport er det redegjort inngående for hvordan denne paragrafen skal forstås. Det konkluderes med at for et politisk parti er det straffbart å motta slik støtte uansett formål. Forbudet gjelder heller ikke bare støtte i form av direkte pengeoverføringer. Enhver form for indirekte økonomisk støtte som kommer partiet til gode, rammes av § 97a. De eksempler på slik indirekte økonomisk støtte som kommisjonen deretter nevner som lovstridige (s. 140f), kan leses som en katalog over den virksomheten som faktisk fant sted. Spørsmålet er mer komplisert om støtten gis f.eks. til et vennskapssamband eller til en fredsorganisasjon. I slike tilfeller er det hensikten med å motta støtten som er avgjørende for hvorvidt forholdet er straffbart eller ikke.

Pengebevisene

Av granskingskommisjonens rapport fremgår det også at mistanken om at NKP mottok økonomisk støtte fra Moskva, var en viktig begrunnelse for flere av de tiltak som overvåkingsspolitiets satte i gang bl.a. på 1980-tallet. Et brev av 29. august 1980 til Justisdepartementet sier f.eks. overvåkingssjef Gunnar Haarstad at det «etter en samlet vurdering, etter Overvåkingssentralens oppfatning» (er) grunnlag for å si at NKP kan mistenkes for å motta støtte – direkte eller indirekte – fra Sovjetsamveldet (stril. § 97a)» (s. 306). Da telefonen ved NKP's kontor ble avlyttet fra mars 1986 til september 1989 var grunnlaget for kontroll eller gjennom firmaet mottok støtte til partiets drift fra Sovjetunionen, jf. straffeloven § 97a.» (s. 633). Også i forhold til «vennskapssambandene» med Sovjet og Øst-Europa var overvåkingstjenesten opptatt av finansieringen av virksomheten. I Det hersker ikke lenger tvil om at NKP (inntil november 1923: DNA), trolig med enkelte avbrudd, mottok pengestøtte fra Sovjetunionens Kommunistiske Parti (SUKP) fra 1921 (muligens tidligere) til 1990. For perioden 1921-1940 er materialet fragmentarisk. Det som finnes, gir imidlertid et omfattende innblikk i den tidligste fasen, samt spredt glimt fra virksomheten på 1930-tallet. Li-

Artikkelforfatteren Sven G. Holtmark er historiker. Forsker ved Institutt for forsvarsstudier.

UNNTAKET: Mye tyder på at Reidar T. Larsens formannstid i NKP var en unntaksperiode da NKP ikke mottok partistøtte fra Leonid Bresjnev's sovjetiske kommunistparti, skriver historikeren Sven G. Holtmark.

te kan sies om omfanget av økonomisk støtte i årene 1940-1949. For perioden 1950-1965 foreligger SUKP's politbyrås (presidiums) årlige bevilgning til uten-

tene fra rettssaken mot SUKP i 1992. En mikrofilmutgave av disse ble i 1994 kjøpt inn av Nobelinstituttet. Utfyllende materiale om den siste perioden kom frem etter kuppforsøket i Moskva i 1991, og førte den gang til en rekke avslørende reportasjer i russisk og internasjonal presse. Underlig nok var norske medier i liten grad interessert i å utnytte de nye opplysningene.

99 For årene 1978-90 foreligger det til gjengjeld en fullstendig oversikt over så vel beløpene størrelse, hvem som mottok pengene på vegne av NKP, 99

I det følgende vil det bli presentert spredte glimt fra virksomheten, slik den nå er dokumentert. Umiddelbart etter makttovertagelsen i oktober 1917 begynte sovjet-regjeringen å overføre midler til utenlandske revolusjonære bevegelser. På et av de første møter i Folkekommissærernes Råd ble det bevilget to millioner rubler til dette formål, og beslutningen offentliggjort i partiavisen Pravda. Bl.a. ble det i desember 1919 overført 4000 engelske pund, 4000 dollar, 52 000 svenske kroner og 25 000 tyske mark til Kominterns skandinaviske kontor i Stockholm.

For Norges vedkommende nådde pengestrømmen fra Moskva et foreløpig høyde-

punkt i tiden før og etter splittelsen av DNA i november 1923. I en melding til Komintern-lederen Georgij Zinovjev av 8. november 1923 ber Olav Schefio om «et par hundre tusen kroner» som «startkapital» for det nye partiet (NKP). 200 000 1923-kroner tilsvarer ca. 3 350 000 i dagens pengeverdi. Også den nye partiavisen trengte støtte. Den 15. november 1923 telegraferte den russiske representanten i Norge, Aleksandra M. Kollontaj, følgende melding fra Olav Schefio: «Utgivelsen av den nye avisen kan fortsette bare til søndag, om vi ikke får støtte. Om vi ikke straks får finansiell støtte trues vi av en opprettelig partiskandale. I lys av dette ber Sentralkomiteen om at spørsmålet ordnes uten opphold». Kominterns representant i Kristiania, Marcel Body, tilføyde i samme telegram at situasjonen til de norske kameratene var «åplos»: «De trenger 15 tusen norske kroner straks, hvis ikke blir de nødt til å stoppe avisen. Gi melding med det samme om det kan gis ut en slik sum. Venter svar innen lørdag.» Avisen ble ikke stoppet. Det totale tilskudd til NKP i 1923 var minst 100 000 kroner.

Tidlig i 1924 ble det bevilget ytterligere 20 000 kroner til partiet. I de følgende år ble tilskuddene trolig redusert i takt med at NKP ble marginalisert i norsk politikk.

Annen del av kronikken følger i morgen

110776